

Т. Вилегжаніна,
генеральний директор
Національної парламентської бібліотеки України,
заслужений працівник культури України

РЕФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ГАЛУЗІ – НЕВІДКЛАДНЕ ЗАВДАННЯ СЬОГОДЕННЯ

НИНІ на тлі розпочатого бюджетного реформування публічні бібліотеки України функціонують в очікуванні адміністративно-територіальної реформи, що спирається на Закони України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» і «Про засади державної регіональної політики». Перший із цих законів дозволяє та врегульовує добровільне об'єднання територіальних громад суміжних сіл, селищ і міст, другий – визначає основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової внутрішньої політики України.

Що являє собою сучасна адміністративно-територіальна мапа України?

На 01.01.2014 р., за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>), кількість районів у державі становила 490 одиниць, міст – 460 (у т. ч. міст спеціального статусу, республіканського, обласного значення – 182), районів у містах – 111, селищ міського типу – 885, сільських рад – 10 279, сільських населених пунктів – 28 397 (з урахуванням територій Автономної Республіки Крим, Донецької і Луганської областей). За прогнозами фахівців Центру політико-правових реформ (<http://pravo.org.ua/>), після децентралізації кількість районів зменшиться в чотири рази завдяки укрупненню. Відповідно зменшиться і кількість сільських рад, що зумовить реформування мережі закладів культури – клубів, бібліотек тощо. Готуючись до цього, ми маємо створити оптимальні життєдіяльні структури, щоб унеможливити неогрунтовану оптимізацію/скорочення кількості бібліотечних установ.

У повному обсязі наслідки майбутніх перетворень для бібліотек виявляться пізніше, коли реформи запрацюють на повну силу. Але вже зараз можна уявити ймовірний розвиток подій, виявити больові точки, напрацювати відповідні рекомендації.

Перша проблема: реформи обов'язково зачеплять бібліотечні мережі в регіонах. Варто очікувати зміни кордонів об'єднаних територіальних громад, що спричинить необхідність реорганізації мереж та призведе до зміни статусу бібліотек.

З іншого боку, зрозуміло, що оптимізація бюджетної сфери почнеться з оптимізації діючої мережі розпорядників бюджетних коштів.

Більшість проблем у бюджетному процесі 2015 р. пов'язані з фінансовим забезпеченням закладів соціально-культурної сфери в містах районного значення, селищах та селах. Уже зараз можна побачити, що при затвердженні бюджетів на 2015 р. ор-

гани влади районного рівня не запланували належного фінансування з районного бюджету установ дошкільної освіти, навчально-виховних комплексів, палаців і будинків культури, бібліотек тощо, котрі розміщуються в містах районного значення, селищах, селах. Також є непоодинокі випадки, коли майно зазначених установ змушують передавати із власності територіальних громад міст районного значення, селищ та сіл у спільну власність територіальних громад районів, хоча це не передбачено ні Бюджетним кодексом, ні Законом України «Про державний бюджет України на 2015 рік». У свою чергу, законодавством про місце самоврядування передбачено, що передавання комунального майна здійснюється виключно з ініціативи та на підставі відповідних рішень міських, селищних та сільських рад. Варіанти розв'язання цих проблем для місцевих рад запропоновано Центром аналізу та розробки законодавства Асоціації міст України (<http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/openews/56569>).

Головне в даному разі, щоб оптимізація публічних бібліотек не стала їх банальним скороченням. Для запобігання цьому керівникам бібліотек, методичним службам усіх рівнів треба вивчати й аналізувати питання щодо організації бібліотечного обслуговування в регіонах і здійснювати інформаційну та методичну підтримку органів влади під час прийняття рішень.

При реорганізації бібліотечної мережі в малонаселених зонах обслуговування варто обов'язково враховувати наявність публічної бібліотеки в сільській адміністративній одиниці, а також такі фактори, як інформаційні та соціокультурні потреби громади, розвиток інфраструктури, кліматичні особливості, стан доріг і логістику, історико-культурні традиції. Крім цих рекомендацій, за відсутності або при закритті стаціонарної сільської бібліотеки обов'язковим є використання будь-яких інших форм бібліотечного обслуговування – бібліотечного пункту, пересувної бібліотеки/бібліобуса, віддаленого доступу до Інтернету (до речі, інтернетизація сільських бібліотек – це перспективна, більше того, альтернативна ідея).

Головним вектором діяльності Міністерства культури України у 2014–2015 рр. стала концентрація зусиль на подальшому реформуванні куль-

турної сфери в контексті євроінтеграційних процесів і зобов'язань. І в цьому контексті об'єктивно необхідним виявилось проведення паспортизації публічних бібліотек України з метою вивчення стану бібліотечної справи в регіонах.

Паспортизацією було охоплено 15 974 публічні бібліотеки комунальної форми власності – обласні, міські, районні (районні в містах), сільські, селищні, в т. ч. централізовані бібліотечні системи, 22 регіонів України і м. Києва. Провести паспортизацію на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим і в м. Севастополі було неможливо з об'єктивних причин. Окрім того, відомості щодо Донецького й Луганського регіонів потребують уточнень, котрі можна буде отримати лише після припинення військових дій на сході України.

За узагальненими результатами паспортизації встановлено, що на 01.08.2014 р. 13 969 населених пунктів (53% від загальної кількості) мали публічні бібліотеки, в т. ч. у сільській місцевості – 13 050. Однак мешканці 9 963 (38%) населених пунктів не отримували бібліотечного обслуговування. У цьому сенсі показовими є відомості щодо відстані від населених пунктів, де відсутнє бібліотечне обслуговування, до найближчих, де воно є: 35% населених пунктів розташовані за 3 км до найближчої бібліотеки; 36% – за 3–5 км; 29% – за більш як 5 км.

Паспортизація дала змогу отримати реальні дані щодо бібліотечного обслуговування населення України.

Якщо проаналізувати такі показники, як години роботи публічних бібліотек, кількість населення в зоні їх обслуговування, навантаження на одного бібліотечного працівника, кількість «тимчасово непрацюючих» бібліотек, що в деяких регіонах зачинені вже рік і більше, то необхідність реформування бібліотечної галузі стає очевидною.

Наведу кілька прикладів змін, що вже відбулися на місцях. У Житомирській області, в смт Довбиш Баранівського району, рішенням селищної ради дві бібліотеки (одна з них для дітей) об'єднали в одну. Також у п'ятих центрах культури і дозвілля Романівського району, а саме в селах Велика Козара, Костянтинівка, Товща, Соболівка, Червоні Хатки, створено пункти видачі літератури, внаслідок чого мережа закладів культури району зменшилася на 5 одиниць.

У зв'язку з реформуванням галузі необхідно переглянути мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 30.05.1997 № 510. Підґрунтям для створення нового нормативно-правового акта мають стати матеріали паспортизації публічних бібліотек країни та результати загальнодержавних досліджень «Вивчення стану забезпечення сільського населення України публічними бібліотеками» (2013) і «Вивчення стану забезпечення міського населення публічними бібліотеками» (2014).

Визначення нових соціальних норм щодо організації мережі публічних бібліотек у сільській місцевості, а також у містах та селищах міського типу має здійснюватися відповідно до адміністративно-територіальної реформи в країні. На нашу думку, в сільській місцевості мережа публічних бібліотек повинна будуватися таким чином:

– на території кожної сільської ради мусить функціонувати, як мінімум, одна публічна бібліотека (як самостійний заклад культури або філія ЦБС);

– у сільській місцевості публічна бібліотека має відкриватися на 500–750 жителів зони обслуговування за умови, що відстань між бібліотеками не перевищує 3 км;

– у селах, селищах, віднесених відповідно до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» до гірських населених пунктів, публічна бібліотека може функціонувати в кожному населеному пункті незалежно від кількості жителів;

– у населених пунктах, де публічні бібліотеки відсутні, бібліотечне обслуговування жителів доцільно здійснювати за допомогою нестационарних форм обслуговування (бібліотечний пункт, бібліобус тощо);

– до бібліотечного пункту (територіально відокремленого підрозділу публічної бібліотеки, в якому працює її штатний працівник) населенню має бути забезпечено доступ не менше 16 годин на тиждень;

– кількість бібліобусів, графіки їх приїзду та місця стоянок потрібно визначати, виходячи з потреб населення;

– в адміністративному центрі району має функціонувати центральна районна бібліотека як самостійний заклад або структурний підрозділ ЦБС;

– за рішенням відповідних органів місцевого самоврядування можуть створюватися сільські, селищні, районні бібліотеки для дітей.

Мережу публічних бібліотек у містах та селищах міського типу доцільно формувати з урахуванням таких нормативів:

– бібліотечне обслуговування міського населення організовувати з таким розрахунком, щоб відстань між публічними бібліотеками була не менше 3 км;

– у містах із населенням понад 500 тис. осіб відкривати одну публічну бібліотеку на 25–30 тис. жителів;

– у містах із населенням від 100 тис. до 500 тис. осіб – одну публічну бібліотеку на 20–25 тис. жителів;

– у містах із населенням від 50 тис. до 100 тис. осіб – одну публічну бібліотеку на 15–20 тис. жителів;

– у містах і селищах міського типу із населенням до 50 тис. осіб – одну публічну бібліотеку на 10–15 тис. жителів;

– у містах і селищах міського типу, населення яких не перевищує 5 тис. жителів, – як мінімум, одну публічну бібліотеку.

Лише визначивши соціальні нормативи та проаналізувавши діяльність тієї чи іншої бібліотеки, стан її матеріально-технічної бази, можна приступати до побудови бібліотечної мережі регіону.

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Але вирішувати цю проблему треба розумно, з урахуванням інтересів місцевої громади та сучасних вимог до бібліотечного обслуговування населення.

Саме цій проблемі буде присвячено **VIII Всеукраїнську науково-практичну конференцію**

«Бібліотека і книга в контексті часу» (тема року: *«Шляхи реформування публічних бібліотек»*), яку проводитиме Національна парламентська бібліотека України 24 квітня 2015 р. До участі в цьому заході запрошуємо всіх охочих. ■